

JOSIP KALAFATIĆ-MALICIJA U KOTARSKOM KOMITETU KPH SENJ GODINE 1943. (Prilog za monografiju)

U plejadi vinodolskih revolucionara koji su revolucionarno djelovali tijekom desetak borovnih i u ratnim godinama, ime će se Josipa Kalafatića, zvanog Milicije, spominjati među najistaknutijima.

Rođen u Bribiru godine 1913. u seljačko-radničkoj obitelji. Tu je boravio i prvih 15 godina života, za koje je vrijeme redovno završio osnovnu školu, a zatim i 4 razreda građanske u Novom Vinodolskom. Kao 15-godišnji dječak odazvao se 1928. »oglasu« Hrvatskog radiše,¹ pa ga je ovo društvo, zajedno s većom grupom vršnjaka, uputilo u Francusku na naukovanje strojarškog obrta. Obrt je učio u francuskom gradu Metz, gdje je osim toga učio francuski i njemački jezik.

U Metzu je, dakle, tek kao 15-godišnji dječak došao u dodir s aktivistima Komunističke partije Jugoslavije (KPJ), koji su bili zaposleni u Francuskoj, i tamo djelovali i kao komunisti. Podrobnosti o okolnostima koje su tada utjecale na njegovo revolucionarno idejno predjeljenje nisu dovoljno poznate. U svakom slučaju treba imati u vidu da je tada bilo u Francuskoj više članova KP Jugoslavije čija se djelatnost protezala i na naše ekonomske emigrante pa i omladinu koja se stručno osposobljavala. Djelujući zajedno s francuskim komunistima, jugoslavenski su komunisti osnovali i komunističke organizacije KP Jugoslavije, koje su djelovale kao sekcije KP Francuske. U jednu od njih bio je uključen i Josip Kalafatić.

Prema zapisu Milana Kalafatića,² rodena brata Josipova, koji se tada također nalazio u Francuskoj i djelovao kao komunist, Josipa Kalafatića je već godine 1929. primio u KP Francuske Akif Šeremet.³ Teško je danas pouzdano utvrditi — da li je to bilo upravo god. 1929. i da li je bilo u pitanju upravo članstvo u KP. Naime, J. Kalafatić je tada imao tek 15—16 godina, pa se čini da je ipak bio premlad za takav oblik ilegalna djelovanja kao što je bilo članstvo u KP, odnosno u revolucionarnoj komunističkoj organizaciji. Ostavimo zbog toga otvorenim ovo formalno-statutarno pitanje, uz pripomenu da smatramo bitnim ustanoviti kako je već tada, dakle oko go-

¹ »Hrvatski radiše«, društvo koje je, između ostalog, organiziralo i naukovanje dječaka u pojedinih obrtnika, čime su stjecali odgovarajuću obrtničku naobrazbu. Društvo je posredovalo i u naukovanju u inozemstvu.

² Milan Kalafatić, djelovao je oko 1930. kao komunist u Francuskoj. Bio je neko vrijeme i sekretar sekcije KPJ pri KP Francuske. Sredinom 1931. upućen je na »partijski rad« u Jugoslaviju, pa je u tom svojstvu neko vrijeme ilegalno boravio i u Bribiru, gdje je na kraju 1931. djelovao na osnivanju organizacije KPJ. Prijepis njegove izjave u mom arhivu.

³ Šeremet je bio jedan od istaknutijih jugoslavenskih komunista tog doba, koji je 1928. morao emigrirati iz Jugoslavije.

dine 1930, Josip Kalafatić počeo organizirano djelovati kao komunist u redovima naših ekonomskih emigranata u Francuskoj. Kao takav on je u rujnu godine 1931. postao iz Francuske u Belgiju, u grad Charloi, gdje je bila zaposlena veća grupa Jugoslavena u tamošnjim rudnicima.

Ovo je bio prvi Kalafatićev »partijski« zadatak, kojem je trebao podrediti svoje osobne životne planove i želje. Učinio je to bez ikakva protivljenja i u uvjerenju da na taj način najbolje služi revolucionanoj ideji koju je prihvatio.

Ovakav se oblik političkog djelovanja komunista smatrao (i nazivao) »profesionalnim«. To je značilo da revolucionarno djelovanje mora biti prihvaćeno kao primarni zadatak i da mu treba podrediti svu ostalu djelatnost.

Radi lakšeg izvršavanja zadataka, Kalafatić je u Belgiji bio i član belgijske KP, kao, uostalom, i drugi Jugoslaveni koji su djelovali u Belgiji.⁴

U Belgiji je ostao do kraja godine 1931, dakle, svega nekoliko mjeseci. Tada je, nakon jedne konferencije partijskih aktivista održane u Bruxellesu (Belgija), krajem prosinca upućen, opet po »partijskom zadatku« u Pariz. Tu se zadržao do jeseni godine 1932, kada je krenuo u Jugoslaviju.

Okolnosti i razlozi njegova povratka u Jugoslaviju nisu dovoljno poznati. U izvornim se podacima navodi da je, vjerojatno, u Jugoslaviju poslan po »partijskom zadatku«. To će pitanje trebati temeljitije istražiti i objasniti u njegovoj monografiji. Za ovu je potrebu dovoljno ustanoviti da je u Jugoslaviju došao preko Belgije i Njemačke, i u rodni Bribir stigao 9. prosinca godine 1932.⁵ Odmah nakon dolaska saslušale su ga općinske vlasti, ali istragom nije utvrđena ni njegova politička djelatnost u inozemstvu ni njegovo idejno-političko opredjeljenje, već je istražitelj ocijenio da »nije isključeno« da je »zadovoljen komunističkom idejom«. ⁶ Istražitelj je, najvjerojatnije, bio općinski bilježnik, koji je pretpostavio da je Kalafatić, možda, poslan u Jugoslaviju i od ustaške organizacije iz inozemstva.⁷ Ta je pretpostavka mogla proizaći jedino iz činjenice što je u rujnu godine 1932. izvršen poznati napad ustaških emigranata na žandarsku stanicu u Brušanima (Lika), zbog čega su sve upravne vlasti — osobito u Lici, Hrvatskom primorju i sjevernoj Dalmaciji — bile upozorene da strogo »motre« na sve »povratnike« iz Belgije i Francuske.

Zbog sumnje da je u pitanju politički »opasna« osoba, bibrirski ga je općinski bilježnik stavio »...pod diskretnu i strogu prismotru«, i oduzeo mu pasoš pod isprikom »...da spada pod vojnu dužnost«. Zbog svih tih je razloga Okružni inspektorat u Ogulinu držao za potrebno da Kalafatića uvedu »u evidenciju« sva kotarska podređena nadležstva, i da ga »diskretno nadziru« ukoliko se pojavi na njihovu teritoriju.⁸

Ova okružnica Okružnog inspektorata, sastavljena na temelju izvještaja Općinske uprave u Bribiru, jasno upućuje na zaključak da saslušanjem J. Kalafatića nije utvrđeno njegovo dotadnje revolucionarno djelovanje u Francuskoj i Belgiji, pa je općinskoj upravi preostalo da sama procjenjuje idejni temelj »opasnosti« koju je predstavljao za državu.

Kalafatić je došao u Bribir upravo u vrijeme kada su bibrirski komunisti (Toma Strizić, Stjepan Brožičević, Mladen Blažičević) pristupali kon-

⁴ O Kalafatićevu djelovanju u Belgiji mi je 1979. poslao svoje »sjećanje« Ante Zorić, koji je također s njime tamo djelovao. Drugu Zoriću na tome se i ovim putem zahvaljujem.

⁵ Usp. Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske (IHRPH), Zagreb, fond XVI d. 756.

⁶ Usp. Isto.

⁷ Usp. Isto.

⁸ Usp. Isto.

kretnijem organiziranom djelovanju, pa je i njihova djelatnost postupno poprimala organiziranije oblike naprednog (marksističkog) kružoka. Kalafatić se s njima odmah povezao i uključio u naprednu djelatnost. Iako najmlađi, bio je — s obzirom na partijsku djelatnost u Francuskoj i Belgiji — i najiskusniji u primjeni raznih oblika ilegalnog djelovanja komunista. Tako su njih četvorica, uz aktivno sudjelovanje više naprednih Bribiraca, pristupili široko planiranoj organiziranoj naprednoj djelatnosti, usmjerujući svoje djelovanje prije svega na omladinu. Jedan od osnovnih zadataka bio je — osvajanje prevladajućeg utjecaja u mjesnoj Narodnoj čitaonici. S tim u vezi već godine 1933. T. Strizić i J. Kalafatić postali su odbornici, a T. Strizić je u listopadu te godine već i knjižničar.⁹ Iduće (1934.) godine Kalafatić je na odsluženju kadrovske vojnog roka, odakle se vratio u jesen iste godine i odmah uključio u već dobro organiziran rad bibrirskih komunista. Po nekim se ocjenama (pouzdatih izvornih podataka o tome nema) grupa bibrirskih komunista, kojoj je pripadao i J. Kalafatić, može od tada (1934.) smatrati i organizacijom KP Jugoslavije. Nesumnjivo je da je J. Kalafatić znatno pridonio njenu razvitku i njenoj djelatnosti. Na kraju 1934. biran je za tajnika Narodne čitaonice, a ponovno i iduće godine 1935.

U idućem razdoblju, sve do godine 1938, kada se zaposlio u Zagrebu, bio najkonkretnije uključen u naprednu djelatnost bibrirskih komunista, sudjelujući u njihovu organiziranom radu, za koje su vrijeme postali i dominantna politička snaga. U te tri do četiri godine najneposrednije je djelovao i na organiziranje prvog oblika pismene propagande u Bribiru;¹⁰ u pripremama i organiziranju rukovodnog tijela vinodolskih komunista na početku 1936;¹¹ u organiziranju štrajka mljekara u kolovozu 1936;¹² u polemici s klerikalnom »Istinom«, koja je na početku 1936. otvoreno napala Tomu Strizića kao »rasadnika bezboštva«;¹³ uspješno je rukovodio dramskom sekcijom u okviru bibrirske narodne čitaonice itd. Iz Bribira je 1938. otišao u Zagreb, gdje se zaposlio u komercijalnoj službi tvornice Franck.

Prema tome, on je u Bribiru djelovao kao član KP upravo u vrijeme kada su bibrirski, griški, ledenički i selački komunisti najuže surađivali i postigli značajne uspjehe u organiziranju radničkog (radničko-seljačkog) pokreta i u propagiranju napredne misli.

⁹ Usp. Arhiv Hrvatske (AH) Zagreb; fond: »Savska banovina« k. 351.

¹⁰ Ovaj je podatak zanimljiv zbog više razloga. Prvi put objavio je Andrija Tus (prema osobnom sjećanju) u knjizi: »Bribir u revolucionarnom pokretu i oslobodilačkom ratu«, izdanje IHRPH, Zagreb 1971, na str. 28. Očito je da je upravo Josip Kalafatić bio pokretač akcije za ovaj oblik propagandnog djelovanja, ali nije pouzdano poznato gdje je »naučio« služiti se primitivnom tehnikom, upotrebljavajući staklarski kit kao kliše. Pretpostavlja se da je to mogao naučiti u Francuskoj ili u Belgiji, u vrijeme dok je tamo djelovao kao komunist. Njegov brat Milan (usp. b. 2.) zaključuje da je taj »znanat« najvjerojatnije naučio u nekoj ilegalnoj partijskoj tehnici u inozemstvu, pa navodi da je to moglo biti i u Berlinu, gdje se 1932. nalazio dio članova CK KP Jugoslavije. Također pretpostavlja da je taj »znanat« morao naučiti zbog potreba u Jugoslaviji, kamo ga je po Milanovu zaključku — vjerojatno uputio CK KP Jugoslavije. Kako bilo da bilo, J. Kalafatić je ovaj »znanat« naučio negdje u inozemstvu upravo zbog potreba partijskog djelovanja. Bio je to, prema do sada poznatim podacima, prvi ilegalni način umnožavanja nekih nepoznatih tekstova, koji su primijenili komunisti u Vinodolu.

¹¹ Usp. A. Tus, n. dj., str. 65—67.

¹² Ovaj štrajk mljekara iz Bribira još nije povijesno istražen. Više je podataka o njemu iznio A. Tus u n. dj. str. 56—57. Kasnijim istraživanjima prikupio sam opširnije podatke o tom štrajku, i utvrdio da je održan 23. kolovoza godine 1936. Bio je to jedan od više štrajkova koje su u to vrijeme organizirali bibrirski i ledenički komunisti.

¹³ Usp. »Istina«, »List za katoličku prosvjetu i socijalnu pravdu«, tjednik, izlazio u Sušaku. Ovaj je tjednik objavio ove članke o Tomi Striziću: »Podigle se tuke u hajduke i to protiv križara« u br. 6 od 2. II 1936; »Može li notorni bezvjerac biti poslovođom društva Sv. Josina« u br. 7 od 9. II 1936; »Profanacija hrvatske himne — Blamaža Tome Strizića« u br. 10. od 1. III 1936; »Tresla se brda — rodio se miš ili odgovor Tome Strizića« u br. 12. od 15. III 1936. Bibrirski su komunisti odgovorili na ove članke u sušačkoj »Hrvatske Misli« br. 14 od 8. III 1936. i br. 15 od 15. III iste godine. Prvi je odgovor objavljen pod naslovom: »Podigle se tuke u hajduke«, a drugi pod naslovom: »Pas laje ali bez uspjeha«. Oba je odgovora sastavio Josip Kalafatić, a drugi je i potpisao kao tajnik bibrirske Narodne čitaonice.

Njegova napredna djelatnost u Zagrebu, osobito neposredno u razdoblju prije rata godine 1941, nije dovoljno poznata. Pripadao je onom krugu Vinodolaca koji su bili najneposrednije uključeni u radnički pokret, kojim je rukovodila zagrebačka organizacija KP Hrvatske. Pored niza drugih zadataka koje je obavljao, poznatija je njegova djelatnost na prikupljanju pomoći za Jugoslavene koji su se do 1939. borili u interbrigadama u Španjolskoj, a od tada bili internirani u raznim francuskim logorima.¹⁴ Poznata je i njegova neprekidna veza s bibrirskim komunistima, odnosno s rukovodstvom bibrirske Narodne čitaonice.

Za naše je razmatranje korisno upozoriti i na podatak da je 1938. primljen u Zagrebu za kandidata KP Hrvatske.¹⁵ S obzirom na to da je, prema raspoloživim podacima, već u Francuskoj bio 1930. član sekcije KP Jugoslavije pri KP Francuske, odnosno Belgije, ostaje otvoreno pitanje njegova partijskog staža u razdoblju od kraja godine 1932. (tada je došao u Bribir) do dolaska u Zagreb godine 1938. i kasnije, sve do 1942, kada je otišao u NOV. Moguće je da u ondašnjim strogo ilegalnim uvjetima djelovanja nije mogao u Zagrebu »dokazati«¹⁶ svoj partijski staž iz doba boravka u Francuskoj i Belgiji. (Trebalo imati u vidu da je to bilo vrijeme kada je na čelo KPJ došao Josip Broz Tito, kada su i kriteriji za prijem u KP kao i priznanje partijskog staža bili vrlo strogi). Nije, međutim, jasno da li je svoje djelovanje u Bribiru smatrao »partijskim«, tj. u smislu da je djelovao kao član KP, mada bi potvrđan odgovor na to pitanje bio vrlo prihvatljiv.

S obzirom na to da je ovakvih nejasnih primjera bilo više, ne samo u Vinodolu, a mnogi ni danas nisu objašnjeni, teško ih je pouzdano ocjenjivati i objašnjavati. Cinjenica je da J. Kalafatić nije u Zagrebu prekidao svoju naprednu, odnosno revolucionarnu djelatnost.

Nakon propasti bivše jugoslavenske države (travanj 1941) i uspostavljanja NDH, ostao je i dalje u Zagrebu, aktivno sudjelujući osobito u okviru »Narodne pomoći«¹⁷ i propagiranja antifašističke politike KPJ—KPH. S obzirom na svoju urođenu komunikativnost, vrlo je lako uspostavljao dodire s raznim osobama, koristeći se svakom mogućnošću za jasno isticanje svojih antifašističkih gledišta. I to je bio razlog da je već u ljeti godine 1941, nakon što je NOB već bila započela, obuhvatao oko 20 Vinodolaca (najviše Bibriraca) nastanjenih u Zagrebu, kojima je davao tisak NOB-a (pojedine proglose ili »Vjesnik«), prikupljao od njih priloge za »Narodnu pomoć«¹⁸ itd. Budući da podrobnosti o tome njegovu radu nisu poznate, nije ih moguće šire opisati. Znade se da je u Zagrebu ostao do početka svibnja godine 1942, kada je otišao u Bribir, a već 6. svibnja otišao je u »bibrirsku«¹⁹ partizansku jedinicu, tj. u I. četu bataljona »Matija Gubec«. Ova je jedinica već idućih dana napustila bibrirsko šumsko područje, na kom je ostala novoosnovana IV. četa. U njenu je sastavu bio i Josip Kalafatić, najprije kao borac i bez ikakva zaduženja. Kao iskusan član KP uskoro je uključen u politički rad u bibrirskim selima, a u vrijeme od 14. do 30. lipnja godine 1942. bio je slušalac prvog partijskog kursa koji je organizirao Partijski biro bataljona »M. Gubec«,²⁰ i završio ga s »vrlo dobrim uspjehom«²¹ i s ocjenom: »sposoban

¹⁴ U logoru Vernet bio je i Josipov brat Milan. (usp. b. 2.). Upravo je na njegovu adresu (Milanovu) upućivao J. Kalafatić razne pakete hrane i drugih potrepština, koje su skupljali u Zagrebu pretežno Vinodolci.

¹⁵ Usp. A. Tus, n. dj. str. 32. Autor je taj podatak iznio prema sjećanju Josipa Skočića Jakovljeva, rodom iz Bibrira, koji je tada bio zaposlen u Zagrebu i zajedno s J. Kalafatićem napredno djelovao.

za politički rad i komesara.¹⁷ Na kraju srpnja postao i sekretar partijske jedinice u IV. četi, pa je u tom svojstvu sudjelovao i na Okružnom partijskom savjetovanju održanom 23. i 24. kolovoza godine 1942. na Milčevim stenama u bribirskoj šumi. U rujnu je postao i član Kotarskog Komiteta KPH za kotar Novi, u kom je bio zadužen za rad u Bribiru i za organe narodne vlasti (NOO-e) na području kotara. Na toj je dužnosti ostao sve do kraja veljače godine 1943, kada je, odlukom OK KP Hrvatske za Hrvatsko primorje, upućen na dužnost u Kotarski komitet KPH za kotar Senj, tada smješten u selu Zabukovac u Krmpotama.

Ovaj je komitet u to vrijeme kadrovski reorganiziran. Dotadanji politički sekretar komiteta Toma Strizić preuzeo je novu dužnost u novljanskom kotaru, a dotadanji organizacioni sekretar komiteta Ive Jeličić poginuo je 18. siječnja. Tako je na kraju veljače postao sekretar KK KPH Senj Tomo Mavrić, a uskoro je organizacioni sekretar postao Josip Kalafatić, s tim da je u prvo vrijeme bio zadužen i za politički rad u krmpotskim selima.¹⁸

Krmpote su inače pripadale novljanskom kotarskom području, i općinski NOO Krmpota podpadao je pod KNOO Novi. U gornjim je krmpotskim selima (pretežno u Omaru) bila smještena i Komanda mjesta Krmpote—Ledenice,¹⁹ nadležna, dakle, za čitavo područje obaju naselja. Partijska organizacija u ovoj komandi podpadala je pod KK KPH Senj. Prema tome se teritorijalne granice partijske, vojnopozadinske i nadležnosti narodne vlasti nisu poklapale.

Nema posebnih podataka o djelovanju J. Kalafatića u tom razdoblju. Prema tome se njegova djelatnost može promatrati tek u sklopu sveukupne djelatnosti Kotarskog Komiteta KPH Senj i organa narodne vlasti u krmpotskom kraju za koji je u Komitetu bio zadužen. Praksa je bila da organizacioni sekretar kotarskih komiteta rukovodi i s obavještajnom djelatnošću na području kotara,²⁰ pa je, vjerojatno, J. Kalafatić rukovodio i tom službom, ali ni o tome nema pouzdanih podataka u raspoloživoj građi.

Iz raspoložive je partijske dokumentacije vidljivo da su u to doba postojale na području Krmpota (zaduženje J. Kalafatića) dvije organizacije KP, i to jedna u Zabukovcu sa 6 članova i 3 kandidata i druga u Lukićima sa 4 člana i 3 kandidata. (Pored njih postojala je i organizacija KP u komandi mjesta Krmpote—Ledenice.) S tim dvjema teritorijalnim organizacijama rad je bio organiziran tako da su tjedno održavale jedan radni i jedan »prosvjetni« sastanak. (Pod »prosvjetnim« se sastankom razumijeva partijsko-teoretska izgradnja). U svom je izvještaju od 24. veljače godine 1943. Kotarski komitet KPH za Senj ocijenio da se članovi ovih organizacija »prilično izdižu«, pa da su »donekle i upoznati s najnovijim stavovima«. U nastavku se ističe da su izgledi za proširenje organizacije KP slabi, jer »...ovdje nema ljudi,

¹⁶ Kurs je održan na predjelu zvanom Velo brdo u bribirskoj šumi. Tamo su bile: neke glave iz historije SKPb (Svestrane komunističke partije boljševika); Dimitrovljev referat »O kadrovima«, održan na VII. kongresu Komunističke internacionale; »Jedanajst uslova za boljševizaciju partije« i još neke. Rukovodilac kursa bio je Josip Cuculić, sekretar partijskog biroa bataljona »M. Gubec«, a glavni predavač Ive Jeličić Tominić, kasniji član KK KP Hrvatske za kotar Senj.

¹⁷ Usp. fotokopija izvještaja o kursu u zbirci dokumenata NOR u Bribiru.

¹⁸ Usp. IHRPH, KP-269/465.

¹⁹ Ovo je bila prva vojnopozadinska komanda u Hrvatskom primorju. Osnovana je na kraju studenoga 1942. i potpadala je pod komandu Primorsko-goranskog područja, čije je sjedište bilo u Drežnici.

²⁰ Prema kazivanju Jurice Kneza, koji je u jesen godine 1942. postao član OK KPH za Hrvatsko primorje. On se sjeća da je u OK bio zadužen i za obavještajni rad, koji su organizirali po uputama CK KPH. U kotarskim su komitetima bili za ovu djelatnost zaduženi organizacioni sekretari, odnosno — zamjenici političkog sekretara (Zapis o kazivanju J. Kneza u mom arhivu).

Sl. 40 — Josip Kalafatić — Malicija, jedan od istaknutijih revolucionara Vinodola, član i organizacioni sekretar KK KPH kotara Senj, snimak oko 1940.

sve je mobilizirano što je sposobno za vojsku«. Time je najrječitije ocijenjen utjecaj i uloga KP osobito u gornjim krmpotским selima.²¹

Takvo je stanje, najkraće rečeno, bilo u Krmpotama u vrijeme kada je na ovaj teren došao J. Kalafatić, a takvo je stanje bilo i kasnije, dok se KK SKH Senj nalazio u Zabukovcu. U ovo vrijeme, dakle ožujka godine 1943, većina se članova KK KPH Senja nalazila u Zabukovcu (svi osim Petra Komadine koji je bio u komandi mjesta, smještenoj u selu Omar),²² razvijajući djelatnost pretežno na sjevernom senjskom području i u gradu Senju. U tom je djelovanju, očito, sudjelovao i Josip Kalafatić.

Takav zaključak proizlazi osobito iz izvještaja KK SKH Senj od 26. ožujka godine 1943, u kom se prvi put spominje i Josip Kalafatić (spominje

²¹ Usp. HIRPH — KP-268/343. «Mobilizacija» je vršena za jedinice NOV.

²² Tada, u ožujku i travnju godine 1943. članovi KK KPH Senj bili su: Tomo Mavrić, Josip Kalafatić, Feliks Gorski i Petar Komadina.

se pod poznatim nadimkom »Malicija«), i u njemu se ističe da su članovi KK u tijeku mjeseca djelovali na »proširivanju veza sa Senjom, Krivim Putem i Primorjem«,²³ zatim da su vršene potrebne pripreme u vezi s očekivanom neprijateljskom ofenzivom i da je vrlo uspješno suzbijanje pokušaja ustaša da u selu Alan sprovedu mobilizaciju za ustašku legiju.²⁴

O djelovanju Kotarskog komiteta u razdoblju travnja ima manje sačuvanih podataka. Iz izvještaja koji je KK pisao 30. travnja, vidljivo je da je 19. travnja kooptiran u Kotarski komitet i Toma Balen, pa je za tim izvršena raspodjela zadataka ovih članova KK. Tako su pojedinačno preuzeli ova zaduženja: Tomo Mavrić, sekretar Komiteta, zadužen za grad Senj; Tomo Balen zadužen za agitprop i sektor Krivi Put; Josip Kalafatić zadužen za područje Sv. Jurja (danas Jurjevo), Jablanac i Karlobag. U izvještaju se navodi da je F. Gorski otišao na područje Velebita (teritorij njegova zaduženja), ali datum odlaska nije naveden, pa je moguće da je otišao i prije pisanja izvještaja.²⁵

Slijedeći sačuvani dokument sadrži podatke o vezi sa Senjom i o stanju u Senju. Pisao ga je Tomo Mavrić 17. svibnja i naslovljen je za OK KPH za Hrvatsko primorje. U njemu je, između ostaloga, naznačeno: »Mi nismo otišli danas na put, nego idemo sutra«. (...) »Kad se prebacimo na onaj teren, odmah ćemo vam se javiti.«²⁶ Smisao ovih riječi nije, sam za sebe, dovoljno jasan, pa ga treba objašnjavati i sadržajem idućeg izvještaja, koji je 31. svibnja pisao KK također za OK KPH za Hrvatsko primorje, a potpisao ga je Tomo Balen. U njemu je naznačeno da je primljen izvještaj iz općine Jablanac, gdje se nalaze »drugovi Tomo i Feliks«.²⁷ Dalje se ističe njihov uspješan rad na tom velebitskom području, gdje održavaju »masovne sastanke po selima«. Također se navodi da »drugovi« (T. Mavrić i F. Gorski) javljaju »... da bi bio potreban tamo jedan dobar politički radnik koji bi im pomogao raditi na tom terenu koji je dosta velik, a još nije obuhvaćen s naše strane«.²⁸ Na kraju se ističe zaduženje članova Kotarskog komiteta s napomenom da Komitet ima 5 članova, od kojih da su 2 člana u općini Jablanac (T. Mavrić i F. Gorski); jedan na političkom kursu (J. Kalafatić); jedan u Komandi mjesta Krmpote—Ledenice (P. Komadina), a na »ovom terenu« (tj. u Krmpotama da je jedan član (T. Balen).

Iz ovog i prethodno spomenutog izvještaja može se zaključiti da se u tijeku svibnja Josip Kalafatić nalazio na partijskom kursu (organizirao ga je OK KPH za Hrvatsko primorje) i da je i dalje bio zadužen za područje Krmpota. Također je vidljivo da je sjedište Kotarskog komiteta još uvijek u Zabukovcu, a očito je boravak Tome Mavrića i Feliksa Gorskog na Velebitu bio privremen.

U izvještaju KK KPH Senj od 21. lipnja, pisanom u Zabukovcu, a koji je potpisao Tomo Mavrić, ocijenjena je situacija na širem kotarskom području. Za Krmpote (zaduženje J. Kalafatića) je naznačeno da je situacija dobra, ali je rad partijskih organizacija u tom području ocijenjen nepovoljno, što upućuje na stanovitu proturječnost. Situacija u Alanu ocijenjena je nepovoljno, a u Krasnom, Jablancu i Sv. Jurju povoljno. Za partijske

²³ »Primorje« — razumijevaju se krmpotska sela bliže morske obale.

²⁴ Usp. b. 21.

²⁵ Usp. IHRPH — KP-269/465.

²⁶ Usp. Isto. KP-269/481.

²⁷ Usp. Isto. KP-269/494.

²⁸ Usp. Isto.

organizacije u Krmpotama naznačeno je da su »slabo politički izdignute i nesamostalne«, te da im je stalno potrebno davati konkretne zadatke.

Za Krasno je navedeno da tamo djeluje jedan kandidat KP, a u području Sv. Jurja partijski aktiv od tri člana, dok su u području Jablanca dva kandidata KP. U sva je tri područja, dakle, prije dolaska Kotarskog komiteta na ovaj teren, bilo ukupno 6 kandidata KP, a ni jedan član.²⁹

Izvještaj je, očito, pisan nakon boravka T. Mavrića i F. Gorskog na području Velebita i iz njega je vidljivo da je u vrijeme njegova pisanja već bilo odlučeno da se sjedište Kotarskog komiteta preseli na Velebit, što je idućih dana (nakon 21. lipnja) i izvršeno. U vezi s tom »seobom« u izvještaju je navedeno ovo: »...Kako s Kotarskim komitetom odlaze (dakle, još nisu otišli, np. M. P.) »tri člana partijske organizacije...« itd. Zatim je istaknuto: »...Kotarski komitet brojao je do sada pet članova, a na novi teren prelaze (dakle, još nisu prešli, nap. M. P.) ... tri člana« itd. Zatim se navodi da jedan član prelazi u Kotarski komitet Novi, a jedan odlazi u Okružni NOO za Hrvatsko primorje.³⁰ Iz raspoloživih je podataka vidljivo da su to, poimenice, bili: Tomo Mavrić, Josip Kalafatić i Feliks Gorski, koji su otišli na područje Velebita; Tomo Balen, postao je član KK KPH za kotar Novi; Petar Komadina otišao je na dužnost predsjednika Okružnog NOO za Hrvatsko primorje.

U izvještaju je također navedeno da Kotarski NOO (za kotar Novi) nije pružao potrebnu pomoć krmpotskom NOO, i da »...sada, kada odavde (iz Zabukovca, nap. M. P.) odlazi Kotarski komitet ta pomoć postaje životno pitanje«.³¹

Nije poznato kada je KK KPH Senj prešao na velebitsko područje. Bilo je to, svakako, nakon 21. lipnja godine 1943.³² To je, očito, bilo nakon što su T. Mavrić i F. Gorski obišli velebitski teren i vratili se u Zabukovac. Odluku o seobi je, najvjerojatnije, donio OK KPH za Hrvatsko primorje, ali nije poznato kada. Kao posljedica ove »seobe« čitavo je područje Krmpota potpalo pod KK KPH za kotar Novi, uključujući i partijsku organizaciju u Komandi mjesta Krmpote—Ledenice, u koju je, na dužnost komandanta, umjesto Petra Komadine došao Karlo Špalj. Općinsko područje Krivog Puta i dalje je ostalo u nadležnosti senjskog Kotarskog komiteta KPH.

Točan datum dolaska KK KPH Senj na području Krasna nije poznat. Vjerojatno je to bilo oko 25. lipnja godine 1943.

Prvi sačuvan izvještaj Kotarskog komiteta, pisan negdje na Velebitu (ili, možda, u Švici) ima datum 4. kolovoza godine 1943.³³ To je, zapravo, mjesečni izvještaj, koji obuhvaća razdoblje od oko 40 dana. Sada se, u

²⁹ Usp. Isto.

³⁰ Usp. Isto.

³¹ Usp. Isto.

³² Pitanje seobe članova KK KPH Senj na Velebit još nije istraženo. Do sada je, koliko je meni poznato, pisao više o tome Vlade Knifić u članku: »Kotarski komitet KPH Senj od osnivanja do početka godine 1944«, objavljen u: Senjski zbornik — godina VII — 1976 — 1977, str. 155—170. Autor, očito, nije imao na raspolaganju svu dostupnu dokumentaciju, zbog čega i neki njegovi u članku izneseni podaci nisu dovoljno obrazloženi. Pored ostalog V. Knifić navodi na str. 166, da je F. Gorski već u veljači 1943. upućen na teren Krasno, a cijeli KK 18. svibnja. Raspoloživi podaci koje sam ja koristio za ovaj članak, a dijelom i citirao, upućuju na pouzdan zaključak da se to odvijalo kasnije. Iz tih je podataka također vidljivo da su 18. svibnja zaista otišli na Velebit članovi Kotarskog komiteta Tomo Mavrić i Feliks Gorski, ali su se vratili natrag u Zabukovac, pa je KK preselilo sjedište u Krasno tek potkraj lipnja 1943. Ovo je, pored historiografske obveze za točno opisivanje događaja (znači — točno datiranje), potrebno imati u vidu i pri ocjenjivanju zaista vidnih uspjeha Kotarskog komiteta na području Velebita, koji je tamo, u navedenom sastavu, bio oko 75, a ne preko 100 dana.

³³ Usp. IHRPH — KP-270/562. Ovo je, očito, mjesečni izvještaj Kotarskog komiteta za mjesec srpanj, jer je pisan prema uputama koje je OK KPH za Hrvatsko primorje poslao svim kotarskim komitetima. Budući da su članovi KK došli u Krasno pred kraj lipnja, nesumnjivo je da je ovo bio prvi njihov mjesečni izvještaj pisan u Krasnu.

nekim pitanjima, ocjenjuje situacija na Velebitu različito nego u ranijim izvještajima. Tako se navodi da je situacija u Krasnom »dosta nepovoljna«, za razliku od prvih dana dolaska na ovaj teren članova KK, kada je narod bio »vrlo pristupačan«. Ističe se da je prva ocjena (dakle, povoljna ocjena) bila pogrešna, da je ustaški utjecaj razmjerno jak, ali da se u »...zadnje vrijeme« stanje ipak popravlja.

Stanje u području Sv. Jurja ocijenjeno je kao vrlo povoljno za NOB, pa se, s tim u vezi, naglašava: »...od kada smo prebacili ovamo komitet, vidi se znatno političko oživljavanje«, »neprijateljska propaganda je minimalna« i sl. Za Jablanac se navodi slična ocjena kao i za Sv. Juraj, a za Krivi Put se ističe da je situacija nepoznata. I situacija u Senju se ocjenjuje povoljnijom od one prije mjesec-dva.

O stanju partijske organizacije istaknuto je da Kotarski komitet ima 3 člana (T. Mavrić, J. Kalafatić i F. Gorski), da je pri Komitetu partijska ćelija od 3 člana (Nada Bračić, Vlade Knifić i Pave Butorac), od kojih da je P. Butorac ujedno i sekretar KK SKOJ-a. Zatim se navodi da je u Krasnom jedan kandidat KP, u Kladi jedan, a u Starigradu jedan partijski aktiv.³⁴

U idućem izvještaju, koji je sačuvan, pisanom 9. kolovoza, opisana su neka zbivanja u Senju, kao i neka druga.³⁵

Posljednji sačuvani izvještaj o djelovanju ovog komiteta pisan je 26. kolovoza godine 1943. Pisao ga je u Krasnom Jurica Knez, tadanji član CK KPH za Hrvatsko primorje, koji je obilazio ovaj teren, odakle je idućih dana produžio za otok Pag. Izvještaj je pisan na temelju rasprave vođene na sastanku Kotarskog komiteta održanom 25. kolovoza, a na kom su, čini se, članovi komiteta izvijestili o stanju na području kotara. U izvještaju je naznačeno da politička situacija nije u Krasnom »najpovoljnija« i da se narod nije čvrsto opredijelio za NOB. Takvo stanje da je posljedica ustaške propagande iz Senja, kamo odlaze stanovnici Krasna, i da se tamo sreću s ustašama koji im govore da će se opet vratiti u Krasno i sl. Nepovoljno stanje da se ispoljilo i u biranju NOO-a, za čije se članstvo nerado odazivaju. U pravcu poboljšanja situacije predlaže se osnivanje komande mjesta u Krasnu, koja bi imala i nekoliko terenskih četa, kojih bi zadatak bio, pored ostalih, da spriječe odlaženje naroda u Senj.

Situacija u Sv. Jurju ocijenjena je vrlo povoljnom, a također i u Jablancu. Na području tih dviju općina da se priprema i osnivanje partizanskog odreda od 20 boraca, pa se za njih traži i oružje. O Krivom Putu ne navode se podaci, jer da s tim terenom nema veze.

Kao glavni zadatak, u sklopu širenja NOB, ističe se — mobilizacija u jedinice NOV.

Zanimljiv je i prikaz stanja partijskih organizacija, uz napomenu da se »...drugovi iz KK nalaze na ovom terenu 2 mjeseca« (dakle, od kraja lipnja), i da su u tom vremenu osnovali: u Sv. Jurju 1 partijsku jedinicu (u Volarici) s ukupno 3 člana i jednu kandidatsku grupu od 2 člana; u Jablancu 2 kandidatske grupe s 5 članova.

Istodobno je preuzet zadatak za osnivanje Kotarskog NOO za kotar Senj, za koji su predviđeni i drugovi. Također je predviđen i Kotarski odbor AFŽ.

³⁴ Usp. Isto.

³⁵ Usp. Isto. br. 270/573.

S obzirom na novoprimitljene članove, tog je dana (23. kolovoza) Kotarski komitet KPH Senj imao ovaj sastav:

Tomo Mavrić, sekretar, zadužen za grad Senj i Krasno;

Feliks Gorski, organizacioni sekretar, zadužen za Jablanac i Karlobag;

Josip Kalafatić, zadužen za rad NOO-a, agitprop i teren Sv. Juraj i Krivi Put;

Nada Brnčić, kooptirana u Kotarski komitet, zadužena za AFŽ, obavještajnu službu (O. S.) te teren Klade i Starigrada;

Pave Butorac, kooptiran u KK, sekretar KK SKOJ-a.

Bilo je to posljednje partijsko zaduženje Tome Mavrića i Josipa Kalafatića. Iz prednjeg je izvještaja vidljivo da J. Kalafatić nije više bio organizacioni sekretar Kotarskog komiteta. Da li je s te dužnosti razdužen na ovom ili nekom ranijem sastanku? Da li je u dokumentu istaknuto zaduženje preuzeo tada ili ranije? Na ta pitanja raspoloživi podaci ne omogućuju pouzdan odgovor.

Iz prethodnog kratkog opisa djelovanja Kotarskog komiteta KPH za kotar Senj, u razdoblju od ožujka do rujna godine 1943, kada je u njemu djelovao i J. Kalafatić, nije moguće izdvojiti i posebno opisati samo njegovu djelatnost. To se jednako odnosi i na ostale članove KK. Zbog toga, a u nedostatku širih podataka, čini nam se jedino prihvatljivom ocjena — da se njegov udio može pravilno valorizirati u sklopu sveukupne djelatnosti Kotarskog komiteta kao kolektivnog rukovodstva. S obzirom na to da je ovaj komitet radio u vrlo nepovoljnim uvjetima, na području gdje je ustaški utjecaj bio tada još razmjerno jak, gdje je partijska organizacija kao i organizacije NOB trebalo tek osnivati, i da je unatoč tome postizavao sve bolje rezultate, razumljivo je da se, povijesno gledajući, njihov posao može ocjenjivati po mnogočemu i kao pionirski. Na tom su zadatku poginuli i Josip Kalafatić i Tomo Mavrić, nedugo nakon što je Jurica Knez poslao posljednji izvještaj i o njihovom radu, njihovim planovima i zadacima.

Ustaše su se duže vremena pripremale da napadnu sjedište Kotarskog komiteta u Krasnu. Napad su izvršili 4. ili 5. rujna godine 1943. ujutro. U tom je napadu poginuo i Tomo Mavrić, koji se sam ubio bombom, videći da se ne može spasiti. Josipa Kalafatića ustaše su ubile u vrijeme kad se pokušao spasiti bijegom iz napadnute zgrade.³⁷ Posmrtni ostaci obojice preneseni su 23. veljače godine 1946. u njihova rodna mjesta i pokopani na partizanskom groblju u Grižanima (Tomo Mavrić) i u Bribiru (Josip Kalafatić). Njihova revolucionarna i napredna djelatnost, Kalafatićeva u razdoblju od godine 1929, dakle punih 14 godina, i Mavrićeva od godine 1936, dakle punih 7 godina, još nije povijesno obrađena.

³⁶ Usp. Isto, br. 270/607.

³⁷ O napadu ustaša na Kotarski komitet KPH Senj u Krasnu sačuvana su dva dokumenta. U jednom, koji je 8. rujna 1943. (u izvornom je dokumentu pogrešno naveden datum, tj. »8. VIII«) pisao CK KPH za OK Hrvatskog primorja, navedeno je da su ustaše »prije tri dana« iznenada napale Krasno, da su pri tome poginula 3 člana KK itd. (Usp. IHRPH — KP-270/571). U drugom koji je 8. rujna poslao Glavni obavještajni centar Hrvatske (GOC) za CK KP Hrvatske, navodi se da je napad izveden 4. rujna oko 9 sati ujutro. Smatramo da je 4. rujna prihvatljiviji, mada je pitanje datuma još uvijek otvoreno. S obzirom na njegovu povijesnu važnost, citiramo cijeli izvještaj GOC-a. »8. IX. CK-u Hrvatske. 4. IX. oko 9 sati ujutro napali su ustaše KK KPH Senj i komandu mjesta Krasno. Tom prilikom ubio se sekretar komiteta drug Tomo Mavrić iz Grižana sa bombom nakon što je ubio jednog ustašu. Pnj pokušaju da se bjegom spase, poginuli su drug Malicija čl. KK i Miljenko Domijan sa Raba. Bjegom su se spasili Pave Butorac sekretar KK Skoja, drug Knifić, drugarica Maša Segota i kuharica Fanika. Zarobljeni su drug Ahel Joso iz Sušaka, Kordić Ivan iz Raba i Bogumil Polić sa Sušaka. Zadnji im je ispred Senja pobjegao i spasio se. Osim toga zarobljena su još 4 partizana koji su spavali u žandarmerijskoj stanici. Na licu mjesta nadeno je 5 ljevaša partizana i 1 mrtav ustaša. Nemamo točno još podataka koliko je partizana zarobljeno.«

Podrobnije objašnjenje podataka navedenih u citiranom izvještaju GOC prelazi okvire naše teme. Jedina pripominjemo da komanda mjesta u Krasnu nije tada postojala.